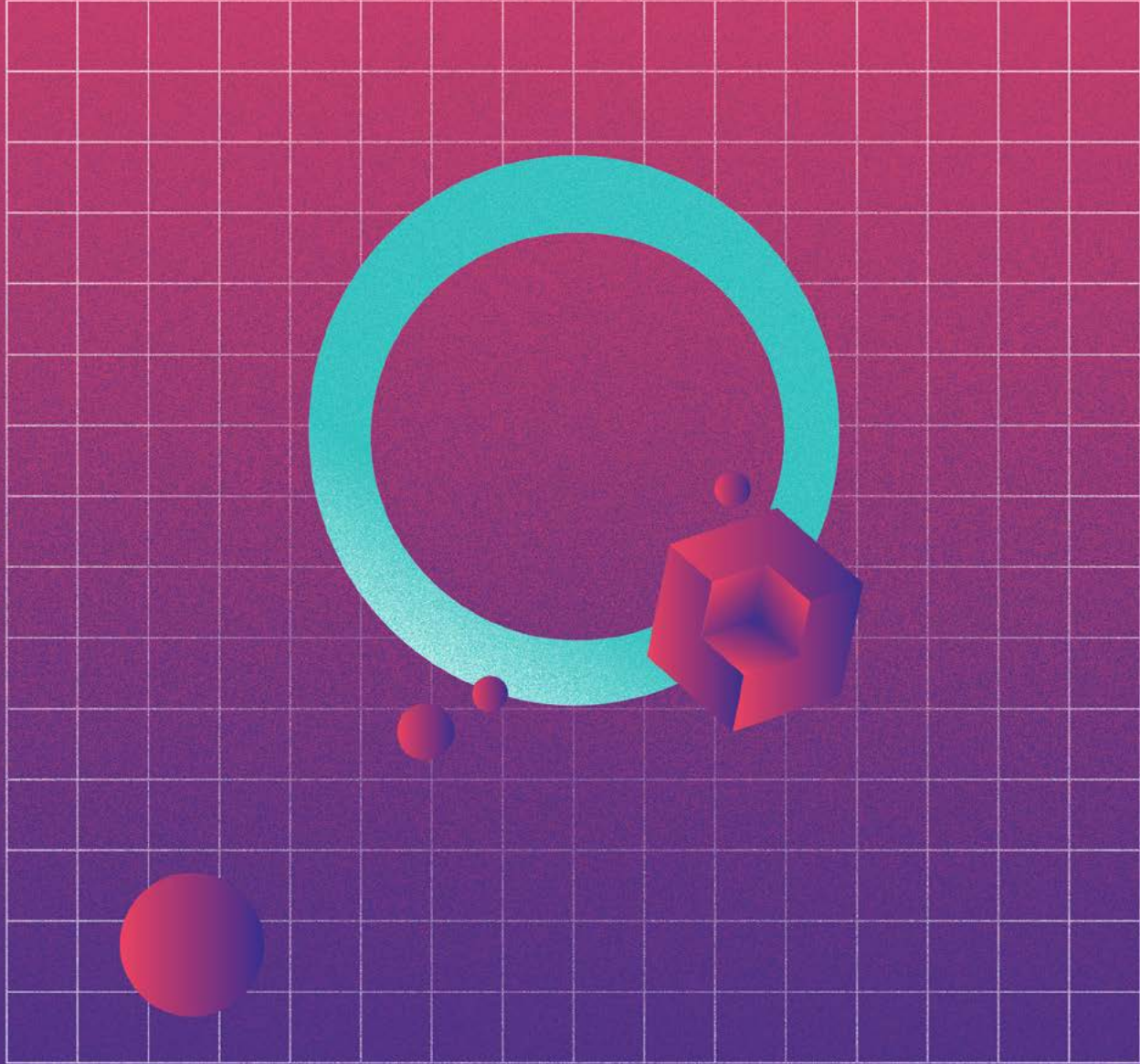

Культурна освіта
у Варшаві

Культурна освіта у Варшаві

Вступ

Документ «*Культурна освіта у Варшаві*» є розробкою, доповненням та уточненням понять культурної освіти, що містяться у *Стратегії #Warszawa2030* (включаючи виконавчі програми для цілей 2.2 Культура поряд з домом та 4.1 Розвиваємо наш творчий потенціал) та *Культурній політиці столичного міста Варшави*. Він містить рекомендації, поради та натхнення на тему проєктів, способів і методів роботи з реципієнтом, а також інструменти підтримки тих, хто веде діяльність у сфері культурної освіти. На наше припущення, документ «*Культурна освіта у Варшаві*» покликаний допомогти в плануванні не тільки індивідуальної освітньої діяльності, а й комплексних стратегій закладів, в яких культурна освіта відіграє важливу роль.

Цей документ адресований реалізаторам діяльності у сфері культурної освіти: як практикам, які проводять різні проєкти та починання у цій сфері, так і керівництву, які створюють освітні та мистецькі програми в установах, навчальних закладах чи організаціях, а також людям, які організовують грантові конкурси щодо культурно-просвітницької діяльності у Варшаві.

Стратегія #Warszawa2030, орієнтуючись на людину – творця і користувача міста, підкреслює, що «культурні, соціальні та професійні компетенції жителів Варшави, а також почуття спільності, яке їх об'єднує, є основою для подальшого розвитку міста»¹. Такий підхід розробляє *Культурна політика столичного міста Варшави*, яка описує пріоритети в осмисленні культури та культурних заходів у нашому місті². Одним із таких пріоритетів є «*Освіта: компетентності та участь*», тобто «визнання культури як інструменту освіти, що формує компетентності, ставлення до участі та способи розмови про світ».

1 *Стратегія #Warszawa 2030*, Варшава 2018, с. 9 [доступ: 8.08.2022].

2 *Культурна політика столичного міста Варшави*, додаток до розпорядження № 1007/2020 Президента столичного міста Варшави від 5 серпня 2020 р.

Культурна освіта може сприяти досягненню багатьох *цілей Стратегії*. Це дає багато можливостей достукатися до мешканців і мешканок, залучати їх до різних активностей, розвивати їхні творчі, соціальні, громадянські та професійні компетенції, а також будувати спільноту, створювати мережі співпраці та спільних дій.

Як створювався документ?

У 2020 році завершилася Варшавська програма культурної освіти (WPEK), в рамках якої було здійснено низку заходів та ініціатив, що підтримують розвиток освітніх практик у сфері культури, координованих спільно Управлінням культури та Управлінням освіти (за підтримки інших управлінь Мерії столичного міста Варшави). Проведено оцінку програми, за результатами якої розпочато роботу над новою пропозицією щодо напрямів розвитку культурної освіти у Варшаві.

Оцінка WPEK визначила кілька видів діяльності, які варто продовжити:

- ↗ нетворкінг та розвиток середовища створювачів культурної освіти,
- ↗ відкриття культурної освіти новим людям,
- ↗ навчання для виконавців та виконавиць,
- ↗ діяльність, що сприяє культурному вихованню,
- ↗ підтримка партнерських відносин між закладами освіти та культури,

➤ підготовка публікацій з практичними порадами, як діяти у сфері культурної освіти.

Ключовим елементом у розробці нової карти завдань для культурної освіти стали семінари-екстрактиви, організовані Управлінням Культури. До участі в них були запрошені практики і практикантки. Це велика і різноманітна група, до складу якої входять: представники закладів культури, громадських організацій, індивідуально працюючі аніматори, художники, інструктори, педагоги, активісти, майстри і майстрині, люди, які створюють культуру в її матеріальному вимірі і ведуть просвітницьку діяльність навколо своєї роботи. Вони також є вчителями і вчительками, які займаються культурною освітою в дитячих садках, школах і позашкільних навчальних закладах.

Едита Олдак – художниця, культурна аніматорка, педагог, графічна дизайнерка, випускниця факультету живопису Академії образотворчих мистецтв у Варшаві та докторантури факультету мистецтв Педагогічного університету м. Кракова, засновниця та багаторічна президентка Асоціації «Базується у Варшаві» („Z Siedzibą w Warszawie”) була запрошена для проведення майстер-класів та процесу створення нової карти завдань для культурної освіти.

Всього було проведено 11 зустрічей (77 годин), в яких взяли участь 162 реалізатори з близько 100 різних варшавських установ, таких як: школи, позашкільні навчальні заклади, театри, музичні установи, неурядові організації та не пов'язані з ними люди, музеї, бібліотеки та культурні центри. Варто зазначити, що одна із зустрічей призначалася лише для молоді, яка виступала організатором та реалізатором культурної освіти, а не лише реципієнтом заходів. Майстер-класу передувала діагностика стану культурної освіти

в місті та стану культурно-освітньої галузі за останні роки. Під час зустрічей висновки, отримані в результаті дослідження, були проаналізовані та порівняні з цілями стратегічних виконавчих програм для *Стратегії #Warszawa2030*: 2.2 Культура поруч з домом та 4.1. Творчий потенціал мешканок і мешканців Варшави. Метою семінару було спільне визначення нових завдань культурологічного виховання та методів роботи – як у колективі, так і з аудиторією. Зроблено спробу сформулювати адекватні методи підтримки виконавців і виконавиць, назвати цінності, якими вони керуються в своїй роботі.

Роздуму над завданнями та методами роботи, визначеними в цьому документі, передував аналіз звітів про стан польської освіти та методів практики культури після 2020 року. Було діагностовано та названо кризи, які вплинули на проектування завдань та методів роботи освітян та освітянок: біженці, кліматична, економічна та соціальна - спровокована пандемією SARS-CoV-2, та освітня - спровокована численними реформами та запровадженням дистанційної освіти. Учасники майстер-класів також були запрошені до розмови та особистих висловлювань щодо змін після 2020 року. У рамках вправ на майстер-класах було окреслено картину потреб і викликів культурної освіти. Вона узгоджувалася з аналізом звітів, але більш повно, поглиблено із конкретними методами роботи, зазначеними практиками та практикантками, що працюють у цій галузі.

Наступні питання викликали значний резонанс під час аналізу доповідей та дискусій на семінарі:

↗ необхідність підтримувати формулу онлайн-подій для одержувачів і одержувачок, яким ця модель відповідає,

↗ поглиблення соціальних розбіжностей та посилення соціальних дебатів; радикалізація настроїв,

- ↗ посилення економічних розбіжностей у суспільстві,
- ↗ криза діалогу та нездатність виробити консенсус – ми не розуміємо один одного, що сприяє маніпулюванню за допомогою пропаганди (залякування «чужих», погрози тощо) та призводить до збільшення дезінформації в медіапросторі,
- ↗ посилення тривоги та депресії серед дітей та підлітків. Кризи психічного здоров'я у дорослих,
- ↗ порушення системи цінностей,
- ↗ відсутність медіа освіти, невміння фільтрувати контент, піддавання тиску та впливу ЗМІ, неінформованість про існування т.зв. deepfakes³ в мережі та медіапросторі,
- ↗ відсутність використання існуючого явища кооперації⁴ (відносини характеру співробітництва і конкуренції водночас),
- ↗ проблеми шкільної освіти: недостатня співпраця школи з батьками та опікунами, перевантаження основної програми, відсутність ефективних методів поєднання науки і мистецтва в системі освіти (жорсткий поділ на предмети), недостатня ефективність у формуванні компетенцій майбутнього, політизація підручників, брак часу/інструкцій для запровадження ефективних педагогічних методів, які б зміцнили потенціал дітей та молоді (наприклад, через формувальне оцінювання або роботу орієнтовану на процес, а не на ефект),

3 Deepfake — це техніка, яка модифікує зображення, наприклад, дозволяє змінити обличчя на кадрах. Зобр. Ольга Васюта, Сергіуш Васюта, Діпфейк як складна і глибоко фальшива реальність, «Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis». Studia de Securitate, 9 (3), 2019.

4 Томаш Шлендак, Аркадіуш Карвацький, *Напруга, сутички, розрядки. Самотня гра в боулінг у культурній зоні*, Ельблонг, 2015, стор. 12.

↗ професійне вигорання працівників та працівниць культури.

Задля балансу варто також вказати на позитивні тенденції в культурі та суспільстві, які випливають із доповідей та семінарів. Серед них, зокрема:

↗ демократизація та деієрархізація культури,

↗ роздуми про перевиробництво в культурі,

↗ зміцнення комерційного та приватного секторів, розширення позаінституційної пропозиції, громадські рухи, що діють у сфері освіти та виховання,

↗ можливості через культурну освіту розглядати складні теми, яким з різних причин не місце в школі.

Описати завдання та методи роботи, враховуючи потреби, виклики та труднощі, діагностовані під час майстер-класів була запрошена **Дорота Огородзька** - театральний педагог, режисерка, соціальний художник, тренер і дослідник, віце-президентка Асоціації театральних педагогів.

Як ми розуміємо поняття культурної освіти?

Культурна освіта – це дії та практики, коротко- та довгострокові процеси, дії та події, ефемерні або котрі розвиваються роками. Це дебати та дискусії, заходи, майстер-класи, лабораторії, семінари та зустрічі. Помітні і видовищні або приховані і стримані, сталі і довготривалі, працюючі «всередині тканини» спільноти. Культурно-просвітницька робота здійснюється через установи,

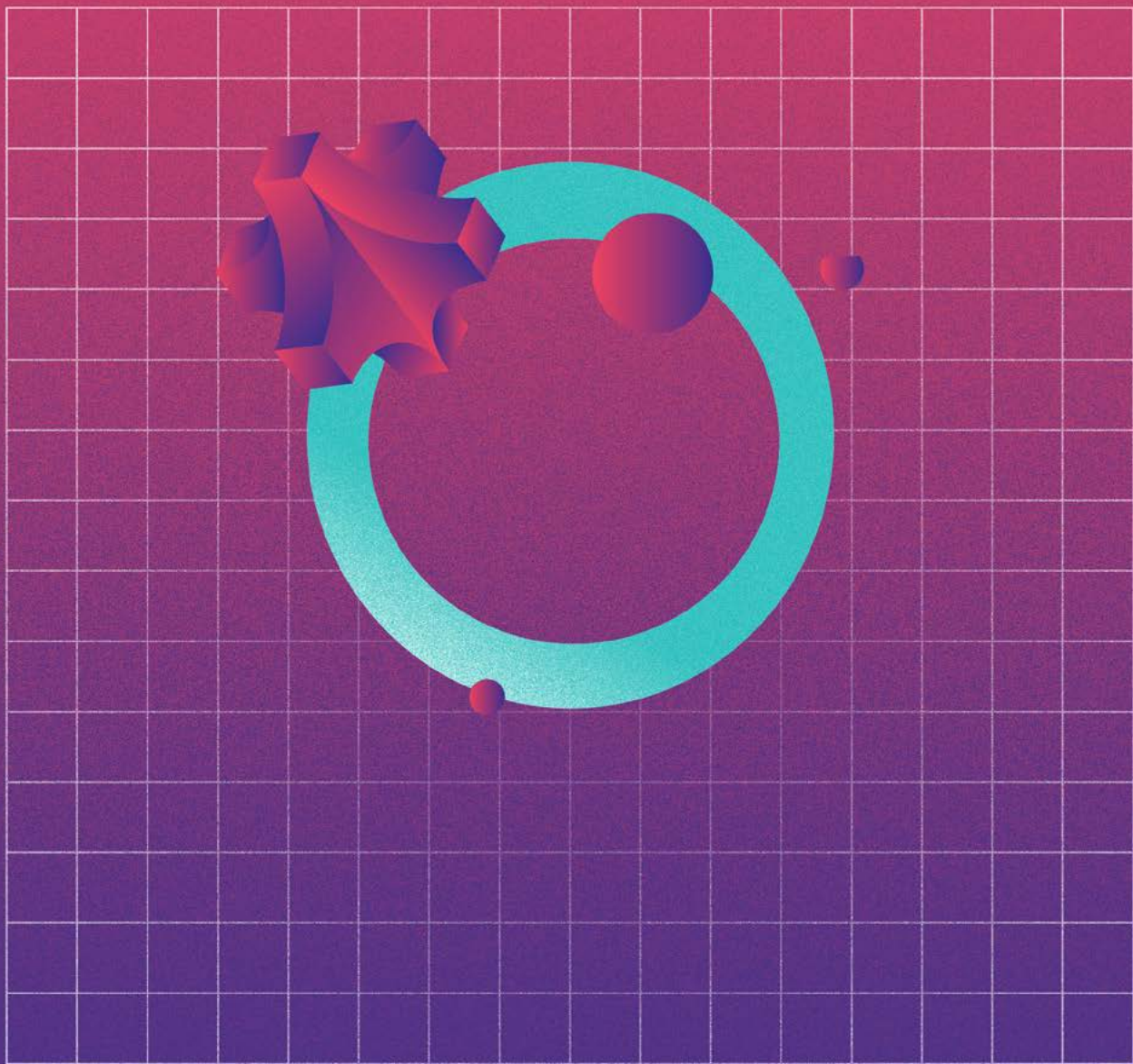
організації, колективи і групи, а також аніматорів, художників та вчителів, які працюють у великих містах і менших населених пунктах, послідовно розробляють заходи, які допомагають краще розпізнавати культуру.

Культурна освіта – це насамперед учасники та учасниці. Іноді важко відрізнити тих, хто розробляє та впроваджує культурну освіту, і тих, хто в ній бере участь. Освіта в такому розумінні — це постійний обмін і побудова стосунків.

Культурна освіта дозволяє рефлексувати над культурою, а також є полем для створення нових моделей участі. Це може змусити нас цінувати повсякденні способи діяти та творити, які рідко асоціюються з мистецтвом. Культурна освіта допомагає зрозуміти минуле і водночас активізує уяву, допомагає думати про те, як може розвиватися та формуватися культура.

Культурна освіта також визнає, наскільки по-різному ми беремо участь у культурі та за допомогою яких інструментів ми її використовуємо. Уважно розглядає ці відмінності і черпає з їхнього багатства, але не цінує їх. Роблячи це, вона перетворилася б на інструмент контролю, спосіб утвердження вузького бачення світу, в якому лише певні види знань, почуттів, висловлювань мають сенс і право на існування. Водночас культурна освіта допомагає розпізнати різноманітність світу та культури, а потім запропонувати заходи, які зміцнюють обізнаність, відкритість та повагу до іншого способу життя.

Культурна освіта тісно пов'язана з соціальним досвідом і змінами, що відбуваються у світі, тому вона повинна брати участь у цих змінах і шукати шляхи реагування на них. Тому вона постійно шукає нову мову і нові формулювання завдань, які перегукуються з тим, що відбувається в суспільному житті.

ПРИНЦИПИ КУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У ВАРШАВІ

Рекомендовані завдання

Ми хочемо, щоб культурна освіта уможливила розуміння та перетворення світу в душі солідарності, уважності та визнання всіх людей і груп як важливих і повноправних. Завдання, які ми ставимо перед нею, стосуються питань соціальної активності, участі в культурі, розвитку індивідуального потенціалу, а також відповіді на виклики, що стоять попереду.

① **Порушення актуальних соціальних тем**

Запропоновані теми не є вичерпними. Скоріше, це спроба визначити, які нитки сучасної культури та суспільного життя видаються "гарячими", пульсуючими смислами, сумнівами, надіями, напруженнями. Це заголовки з перших шпальт газет та з соціальних мереж. Це ситуації, фрази та події, навколо яких обертається колективна уява та її енергія. Те, про що ми говоримо або про що сперечаємося. Те, що викликає наші реакції. Те, чим живе місто чи район. Описуючи це завдання, ми намагаємося охопити ці теми, назвати їх якомога точніше, а також запропонувати набір питань і гасел, які їх супроводжують або визначають.

Тема 1: Різноманітне та багатокультурне суспільство

Варшавське суспільство змінюється та диверсифікується. Ми не моноліт. Кожна людина, яка живе в столиці, має поруч (у школі, у дворі, на роботі, у місцевому магазині) когось, хто говорить іншою мовою, вірить в інші цінності, має інше економічне становище, думає по-іншому про себе і свою ідентичність, про політику, роботу, сім'ю, стать, про своє завдання в житті. Культурна освіта може надати можливість зустрічатися разом у різноманітті, спільній розмові

і творчих діях. Можливість відчуття цієї відмінності під час творчого процесу, активістських чи мистецьких заходів, творчих майстерень, дискусій, зустрічей чи інших ситуацій є потенційною можливістю замінити небажання та невпевненість реальним досвідом. Своєю чергою, це може породити цікавість, роздуми, знання, довіру.

Ця тема набуває особливого значення в контексті наслідків війни в Україні. Ми віримо, що культурна освіта може сприяти інтеграції біженок і біженців у місцеві громади, а також допомогти останнім впоратися з тривогою, спричиненою новою та ще незнайомою ситуацією.

Тема 2: Локальна та національна ідентичності

Що означає бути варшав'янкою і варшав'янином? Як цю ідентичність розуміли в минулому, а як сьогодні? Якого виду досвід входить у поняття польськості? За допомогою яких символів, звичаїв, жестів і гасел ми ідентифікуємо себе зі своєю країною, містом, районом? Чи ідентифікуємо ми себе з ними взагалі, а якщо ні, то чому? Хто сформував історію Варшави – окрім постатей, яких ми знаємо з пам'ятників? Хто формує її сьогодні? Що означає бути громадянином, громадянкою і як практикувати громадянську активність? Наостанок – з чим ототожнюються сучасні мешканці міста: з якими поглядами, світоглядом, стилем життя та цінностями?

Культурна освіта має ставити ці питання без тези, відкриваючи простір для обміну досвідом, а також для прокладання мостів між історією та сучасністю. Приклади включають творчі проекти, що спираються на місцеві історії, виставки, присвячені історії фабрики чи житлового масиву, зустрічі, що збирають різні групи мешканців або запрошують одну з цих груп до роботи, проекти, що стосуються якоїсь громадської справи чи конкретної події в місті, стимулюючи

громадянську відповідальність або освоюючи відмінності з точки зору гендерної, етнічної та культурної ідентичності. Через такі форми ми відкриваємо для себе, що не всі ми у одному місті були, є або будемо подібними. І що ми можемо побудувати немонолітну ідентичність міста, враховуючи ці відмінності.

Тема 3: Природне середовище і клімат

Ми живемо у часі, коли турбота про клімат стає одним із головних суспільних завдань. Культурна освіта може сприяти контакту з природою; створити можливість проводити час у лісі, в парку, біля річки Вісли, серед дикої природи Ваверського Заколя або Ольшинки Гроховської. Може навчити пізнавати природу, насолоджуватися і користуватися силою природи, з повагою і уважністю. Освітні та культурні заходи, що заохочують контакт із природою, стають джерелом відпочинку та стимулом пізнавати світ почуттями. Вони також можуть сприяти відповідальному ставленню до клімату та надихати людей щодня дбати про навколишнє середовище. Це особливий виклик для культурних установ і організацій, які повинні розробляти свої проєкти таким чином, щоб не спричиняти надмірну експлуатацію матеріалів і ресурсів, а також зменшувати вуглецевий слід своєї діяльності. Те, що в цехах буде використовуватися сировина і продукція, яка може бути повторно використана або перероблена, що ми будемо подавати для пиття воду з-під крана і відмовимося від друку листівок, безумовно, не матиме миттєвого впливу на виправлення тієї реальності, в якій ми функціонуємо. Однак у зміненому світі, де ми хочемо, щоб культурна освіта працювала, ми звернемо увагу на стале виробництво подій, і всі ми зрозуміємо, чому.

Тема 4: Медіа та віртуальне середовище

Як користувачі технологій, ми все ще можемо розвивати свої навички та обізнаність. Культурологічна освіта може не лише сміливо та більш креативно використовувати технологічні досягнення, а й навчити учасників ретельно обирати інструменти та відповідально ставитися до своєї цифрової діяльності.

Звідки береться інформація або зображення? Який має зв'язок із реальністю? Що означає бути автентичним? Хто створив запис, відео чи інфографіку? Які наслідки може мати цифрове життя зображень, звуків чи інших форм комунікації?

Культурна освіта може стимулювати здатність орієнтуватися в цій складній і багаторівневій, інформативній реальності та розвивати здатність критично ставитися до її реалій. Це може надихнути на дії, які використовують різні дистанційні, цифрові та електронні інструменти. Пандемія показала, що є багато можливостей: місцевий подкаст, майстер-класи з перформансів на комунікаційних платформах і зум-перформанси – це лише деякі приклади того, як культурну освіту можна розглядати в цьому контексті. Культурна освіта також може створювати можливості для альтернативної інформаційної роботи, наприклад, шляхом впровадження проєктів громадянської журналістики чи різних форм візуальної освіти, де те, як ми виглядаємо, спілкуємося, чуємо та транслюємо, стає самостійною темою.

Тема 5: Школа і система освіти

Спостереження за школою та іншими формами освіти в нашій країні дає можливість поглянути на цінності, якими керується суспільство. Культурно-освітні проєкти в школах дозволяють учням

ставити своєчасні та сміливі запитання. Незалежно від того, чи ми маємо справу з виставою, присвяченою шкільній дійсності та труднощам, з якими стикаються учні та вчителі, чи з майстер-класами для педагогів, які допомагають проводити захоплюючі та розвиваючі уроки з використанням творчих засобів, або, нарешті, з лабораторією, під час якої молоді люди вигадують школу своєї мрії і в процесі розповідають про те, що вони відчують у своїй нинішній школі. Кожна з цих прикладових дій може зініціювати цікаву та цінну дискусію про те, які саме знання ми хочемо прищеплювати в нашій культурі, як і чому ми хочемо це робити.

② Організація творчих процесів

Одним із найважливіших завдань культурологічної освіти є започаткування творчих процесів, до яких ми запрошуємо людей, які професійно не займаються мистецтвом. Культурологічна освіта дає шанс для індивідуальної чи групової творчості/креації, дозволяє впливати на хід роботи та форму результату вистави/фільму/інсталяції/збірки текстів/події. Це одні з найбільш унікальних якостей, які може запропонувати культурна освіта - особливо коли ці процеси є експериментальними і стосуються найважливіших соціальних явищ або тем, актуальних для певної групи.

Саме завдяки таким заходам люди інтегруються, розповідають власні історії, розвивають креативність, здатність співпрацювати з іншими, відчують власну свободу дій. Вони також створюють унікальний з точки зору мистецтва вміст. В останні роки мистецтво дедалі більше розширює свій спектр. Художньою діяльністю займаються люди, які не ідентифікують себе як професійних митців: члени громади, жителі та жительки певної території, учні шкіл, представники різних професій або зацікавлені сторони в питанні. У ході творчих процесів у таких групах стосунки, що встановлюються

між учасниками проєкту, спільно розроблені ідеї, обмін досвідом та енергією стають предметом спільної роботи.

Творча діяльність у культурній освіті, яка займається мистецтвом спільноти, має відрізнятися від чітко спланованої діяльності чи бачення художника/інструкторки/педагога, який або яка знає сценарій і форму кінцевої роботи з самого початку. Скоріше вони можуть бути запрошенням до спільної, не зовсім передбачуваної пригоди, імпровізації, до поступового відкриття смислів і колективного опрацювання ефектів, які виникають у процесі - на стику чуйності, бажання та ідей усіх учасників, які беруть в ній участь.

Культурна освіта також може розробити нові способи управління творчою роботою, допомогти у пошуку інноваційних форм залучення та участі. Не менш важливим завданням і великою цінністю може бути забезпечення участі від початку до кінця на всіх етапах процесу. Якщо метою є участь, необхідно переконатися, що залучені учасники можуть мати реальний вплив на хід роботи, щоб вони могли не лише створювати контент, а й пропонувати формальні та організаційні рішення. Важливо, щоб вони мали можливість повертатися до початкових припущень, піднімати актуальні для них питання і знати протягом усього проєкту, на якому етапі вони перебувають.

Варто додати, що ці процеси також можуть поєднувати митців і мисткинь з аматорами, які не ототожнюються професійно з мистецтвом. Ця зустріч може призвести до неочевидних ефектів: принести обом групам цікаві відкриття, показати нові перспективи, дати можливість обмінятися досвідом або поділитися творчими інструментами.

③ Розвиток талантів і навичок

Сферу культурної освіти, пов'язану з розвитком талантів, набуттям нових навичок і навчанням техніці, можна назвати художньою освітою. Це не те саме, що культурна освіта, але її розвиток є одним із найважливіших її завдань. Немає сумніву, що уроки гри на гітарі, танцювальні майстер-класи, кінолабораторія чи курси малювання дозволяють брати участь у культурі, активно її створювати, і, як такі, є дуже необхідною формою. Важливо, щоб такі заняття були доступні не тільки для дітей і підлітків, а для всіх і кожного, кому вони цікаві, незалежно від того, чи буде це шлях до професійної творчості, спосіб стимулювання творчості чи просто джерело відпочинку і задоволення, відчуття власної ефективності. Культурна освіта у сфері цього типу мистецької освіти також може підтримувати підхід, коли конкретні творчі навички чи техніки, а також знання про них не вириваються з контексту, а подаються як елементи ширшої культурної діяльності. Якщо ми навчаємо капоейри чи брейк-дансу під час майстер-класів, добре показати їхні культурні контексти та соціальне значення, а також сучасні джерела натхнення, що впливають з них.

Проте завдання розвитку талантів і навичок можна розуміти ще ширше. Оскільки мистецтво все частіше тягнеться до соціальних тем чи форм роботи з громадою, змінюється і горизонт виховання людей, які хочуть ним займатися. Уроки гри на гітарі та малювання потрібні, але майстер-класи, які навчають громадського хору чи показують, як почати підготовку інсталяції в публічному просторі за участю мешканців є не менш важливою формою художньої освіти. Іншими словами, культурна освіта також може створити можливості для розвитку для тих, хто хоче працювати на стику між творчою діяльністю та активізмом. Вона може навчити, як діяти в своїй громаді: в маєтку, в окрузі, в місті. Традиційне уявлення

про таланти зазвичай обмежує їх навчанням, спортом або сферою мистецтва в ательє або кіностудії. Водночас культурна освіта також має сприяти розвитку мистецько-громадського, активістського та суспільницького таланту – у сфері широко зрозумілої культурної та культуро-творчої діяльності; надихати та навчати тих, хто буде винаходити, організовувати та реалізовувати творчі заходи з місцевою громадою або хто сам буде залучений до розвитку культурної освіти. Це означає, що окрім занять з історії та практики живопису, музики та театру в наших установах та організаціях культури, нам потрібні курси з традицій кооперативу чи історії міських рухів, програми розвитку молодих активістів чи лабораторії соціального мистецтва.

④ Цінування різних способів участі в культурі

Культура не завжди починається з філармонії і не обов'язково закінчується в галереї. Не менш важливими є різноманітні стратегії та способи їх застосування в суміжних сферах, місцеві знання та навички, приклади винахідливості та кмітливості людей, які самі себе не називали б творцями, а однак творчо формують повсякденне життя та навколишню дійсність. Нетрадиційне використання соціальних медіа, звички сусідського спілкування, культура столу, простори та місця, які вважаються важливими громадою певного району, невеликі звичаї та ритуали, способи облаштування домашніх балконів чи садів – усе це та багато інших цього типу прикладів це розмаїте багатство міської культури. Одне із завдань культурної освіти – оцінити і помітити ці культурні ресурси, стимулювати їх і створювати простір для їх розкриття та розвитку. Метою також є змінити наратив навколо них, щоб їх можна було сприймати як повноцінні форми участі, а не ігнорувати чи занедбувати.

Зрештою, це форми культурного репертуару - створені знизу, в результаті справжніх потреб, засновані на індивідуальних навичках, знаннях і творчості. З цієї точки зору, майстер-класи з садівництва на житловому масиві не повинні бути нижчою формою культурної участі, ніж витончена дискусія про виставку в музеї. Вони просто є чимось іншим.

У культурній освіті є місце для обох.

⑤ **Діалог з існуючими творами та культурною спадщиною**

В останні роки багато аніматорів, викладачів, соціальних художників і педагогів запропонували майстер-класи або творчі та інтерпретаційні процеси, відправною точкою яких є зв'язок з існуючими творами, текстами чи витворами культури. Прикладом є програми візуальної освіти, які вчать дивитися на фотографії та твори мистецтва, спонукають до роздумів про те, що і як ми бачимо. Вони також можуть бути педагогічними та театральними майстернями для вистави, під час яких глядачів запрошують до активної, творчої діяльності, натхненної формою та змістом вистави чи її вибраними контекстами. Іншою ідеєю можуть бути комунікативні майстер-класи на музейній виставці або творчі вправи, що стосуються творчості сучасних художників. Інший приклад – творча діяльність навколо соціального архіву чи колекції предметів і фотографій, привезених сусідами з даного району. Це лише деякі пропозиції, щоб показати, як те, що вже кимось створено, тепер може стати приводом для зустрічі, обміну думками, роздумів чи процесу творення. Такі пропозиції також стають частиною програми закладів культури, навчальних закладів, а також діяльності неурядових організацій та митців.

Тому справа в тому, що культурна спадщина – як сучасна, так і історична – не має бути експонатом, замкненим у вітрині. Скоріше, має становити живий орієнтир, який може дати сьогоднішнім мешканцям і мешканкам Варшави натхнення для роздумів і взаємодії. Перегляд вистави, скульптури, фотографії, відеозапису, ремісничого виробу чи елемента архітектури крізь призму власного досвіду та сучасного контексту може виявитися досвідом, що розширює перспективу, джерелом індивідуального та колективного просвітлення. Завдяки такому підходу мистецтво і культура починають дбати про нас і стають для нас приводом для іншого погляду на світ, поглиблення знань про себе, поштовху до роздумів чи власної діяльності. Важливо, що в процесі роботи, орієнтованої на твори мистецтва та культури, ми дозволяємо собі та учасникам вільно висловлювати свої думки та наслідувати різні асоціації. Для цього ми маємо наважитися відійти від класичної інтерпретаційної моделі, згідно з якою завдання читача/глядача/реципієнта полягає в тому, щоб вгадати, "що мав на увазі автор".

Натомість варто поставити запитання, який досвід має текст, твір, будівля, фотографія чи колекція об'єктів? Яке значення вона може мати для нас, сучасних, зібраних у конкретному місці та часі? Але також: як можна подивитися на них з іншого ракурсу, використовуючи різні фільтри, характерні для нашого сьогодення? Як розглядати їх крізь призму явищ і мов, таких як: демократизація, фемінізм, колоніалізм, конфлікти та поляризація соціальних настроїв, зміна клімату чи зміни в поведінці?

⑥ Підтримка компетенцій майбутнього

Ми визнаємо компетенції майбутнього як установки, які є важливими для суспільства в даний час. Ми хочемо відійти від парадигми конкуренції та домінуючої продуктивності, а також відмовитися від бачення освіти як слухняного, некритичного прийняття чужого бачення світу та поглядів. Натомість ми хочемо розвивати інші компетентності: критичне мислення, вміння вести діалог

та розпізнавання різних рівнів комунікації та точної оцінки інформації, вміння співпрацювати та приймати рішення, розуміти себе та свою спільноту в умовах мінливої реальності; солідарність і соціальна емпатія, уважність, повага до різноманітності, креативність.

Критичне мислення - це вміння поглянути на явище під різними кутами, побачити його значення в більш широкій перспективі. Це вігла оцінка інформації – її статусу та джерела. Це ефективність/вправність/винахідливість у постановці запитань і пильність щодо самонав'язаних відповідей.

Уміння вести діалог означає бути готовим до зустрічі та спілкування з кимось про інші цінності, спосіб мислення чи спосіб життя. Діалог не обов'язково повинен призводити до остаточної згоди чи допущення до однієї зі сторін, але він має передбачати базове визнання гідності та рівноправну присутність людей, які відрізняються різними поглядами. Ви можете вести діалог за допомогою слів, але він також може мати місце у творчій та мистецькій роботі, коли ви обмінюєтеся історіями, разом переживаєте певний аспект культури, природи чи суспільного життя.

Уміння точно оцінювати інформацію дозволяє дізнаватися про реальність, насичену різноякісним ЗМІ-контентом (іноді – як у випадку із згаданими дипфейками – свідомо вводючи одержувача

в оману). Уміння співпрацювати, правильно розуміти себе та свої стосунки з іншими членами місцевої громади видається сьогодні як ніколи важливим. Те саме можна сказати про солідарність, емпатію та повагу до різноманіття, які об'єднують кожную спільноту – але ті, які необхідно регулярно зміцнювати, особливо зараз, у часи зростаючого антагонізму та соціальних заворушень.

В освітніх і культурних проєктах демократична співпраця може розвиватися як на організаційному, так і на творчому рівнях, коли кожен учасник додає ідеї, форми та теми, які вважає важливими. Традиційні ієрархії та способи прийняття рішень не є єдино можливими, і спроба пошуку нових може принести не лише задоволення з точки зору ефекту та нових якостей, а й дати відчуття цінності та свободи волі людям, чий голос зазвичай не враховується.

Уважність може означати готовність вчитися на поточній реальності та досвіді учасників – запитань, які вони задають, історій, якими вони діляться. Це сміливість не вдаватися до універсальних і далеких тем, а давати простір говорити про те, чим люди живуть і чим вони займаються. Це може бути незручно та вимагає гнучкості, але це дозволяє всім нам зустрітися один з одним у людському вимірі стосунків. Уважність – це також готовність змінити плани і зробити так, щоб запропоновані дії дозволили задовольнити (або принаймні побачити) потреби всіх учасників, щоб це стосувалося їх у найглибшому сенсі.

⑦ Робота в рамках моделі сталого розвитку

Передумовою цього завдання є турбота про благополуччя всіх, хто залучений до освітньої та культурної діяльності. Необхідно відмовитися від надмірної експлуатації людей і перевиробництва ресурсів на користь сталих проєктів, які враховують обставини,

обмеження всіх учасників процесу та соціально-політичний контекст.

Однією з головних тем під час виїзних майстер-класів з реалізаторами та реалізаторками культурної освіти у Варшаві стало професійне вигорання, що супроводжується відчуттям надзвичайної втоми, невпевненості, виснажливими умовами праці та нездатністю вийти за межі первинності надмірно продукованих подій.

Перевиробництво — це постійний примус діяти й виробляти без часу на роздуми (не кажучи вже про відпочинок). Воно обтяжує коштами в першу чергу окремих осіб, часто тих, чия праця не тільки недооплачувана, але й непомітна та недооцінена. Одним із основних постулатів і нових напрямків культурної освіти у Варшаві має стати зміна цієї парадигми.

Замість того, щоб форсувати збільшення кількості заходів і вимірювати ефективність кількісними показниками, ми повинні думати про спосіб організації заходів збалансовано, з турботою про благополуччя всіх учасників процесу. Не тільки тих, кого запрошують на семінари, диспути, лабораторії, а й тих, які придумують ці заходи, пишуть заявки, просують, впроваджують, а потім обліковують, технічно обслуговують, звітують, заповнюють графи, врешті прибирають зал, заносять стільці і вимикають світло. Якщо ми хочемо, щоб культурна освіта мала сенс і впливала на життя окремих людей і спільнот, якщо ми віримо, що цей вплив (незалежно від масштабу) може бути позитивним, сприяючи більш рівному, солідарному суспільству – ми не можемо ігнорувати умови виробництва. Важливо, який репертуар мають наші театри, які теми ми розглядаємо в наших проєктах і які заходи ми організуємо в будинках культури. Однак умови, в яких ці проєкти створюються, та емоції, які супроводжують роботу над ними, мабуть, більш значущі. Адже інституції культури є лабораторіями соціальних практик, а значить, саме там створюються, зберігаються та

узаконюються способи поводження з людьми, налагодження стосунків і спілкування. У цій сфері може відбутися зміна. Відверто кажучи – кількість вистав, присвячених справедливості у світі, буде мати менше значення, ніж те, в наскільки справедливих умовах ці вистави створюються. Найбільше впливає невидима сфера роботи – як на співробітників і співробітниць, так і на учасників. Тому одним із найважливіших завдань є зміна стратегії в цьому відношенні. Відмова від перевиробництва, зосередження на кількості та темпі дій на користь уважності, турботи, суб'єктивного ставлення та внутрішньої послідовності. Щоб цінності, задекларовані в змістовних програмах, відображалися в реальній роботі.

РЕКОМЕНДОВАНІ СПОСОБИ ДІЙ ТА МЕТОДИ РОБОТИ

У культурній освіті не менш важливим, ніж те, що ми робимо і які теми висвітлюємо, є те, як ми це робимо - методи, стиль роботи, формальні та організаційні припущення.

Йдеться не лише про те, чи стосуються наші проекти театру, кіно, музики, чи, можливо, ми пропонуємо низку дискусійних зустрічей, перформативний досвід, активну діяльність, обмін одягом по сусідству чи спільний перегляд фотографій.

Йдеться про більше: про граничні умови, про ставлення і мислення, про те, на чому ми акцентуємо увагу, яку структуру дій пропонуємо. Також важливими є питання про те, які відносини ми встановлюємо з учасниками та учасницями, як ми їх запрошуємо, яку роль ми

відводимо їм у проєкті, як ми розподіляємо відповідальність та обов'язки, як ми керуємо проєктом в цілому. Способи роботи не можна коротко описати простими інструкціями чи сценаріями. Вони впливають із цінностей, напрямків, конкретних завдань, а також з практичних можливостей (наприклад, який у нас є простір, скільки у нас часу, грошей, наскільки велика команда впровадження). Тому в цій частині тексту ми відмовляємося від детальних вказівок і точної практичної навігації у світі методів роботи. Ви не знайдете тут планів уроків чи сценаріїв семінарів, а також відповідей на те, як крок за кроком подбати про спільноту, працюючи разом. Ми віримо, що кожна людина, яка здійснює діяльність у сфері культурної освіти, кожна група, колектив, організація чи установа можуть знайти свої власні, оригінальні вправи, ідеї та формули та ретельно і свідомо пристосувати їх до тих цілей, які вони перед собою ставлять.

① Практика стосунків і хорошого спілкування

Найважливішим постулатом у сфері стосунків та спілкування є визнання суб'єктності всіх учасників проєкту та усвідомлення того, що кожна освітня та культурна діяльність є процесом, який на кожному етапі розвивається та виглядає по-різному, а також потребує різної підтримки. Цьому сприяють методи роботи, засновані на відкритості, цінуванні різноманітності та обізнаності.

Ми рекомендуємо будь-який метод, в якому на першому місці стоїть можливість учасникам проєкту висловитися (це може бути можливість висловити свою думку, розповісти історію, висловити свої думки невербально). На цьому етапі важливо не оцінювати, а цінувати внески учасників.

Ми рекомендуємо встановлювати комунікаційні та організаційні правила разом у процесі роботи (наприклад, шляхом створення

групового контракту або обговорення правил спільної роботи, щоб кожен знав, про що він піклується, які потреби групи і як намагатися задовольнити їх разом). Варто прийняти рішення колективно поставити цілі або представити ті, які були встановлені раніше, чітко та безпечно.

Окремої згадки заслуговують і всі методи, які враховують специфіку групового процесу і ситуації, заснованої на співпраці. Кожен проєкт у сфері культурної освіти - незалежно від того, триває він довго чи коротко - повинен враховувати той факт, що група, у якій взаємодіють учасники, проходить різні етапи співпраці і що розмаїття емоцій, прихильності, відчуття безпеки, сміливості та здатності брати на себе відповідальність залежить від етапу реалізації проєкту. Варто включити в роботу методи дослідження та перевірити, на якому етапі перебуває група, що вона думає про себе, що переживає та черпати з цих знань як творчо, так і ділячись ними з учасниками.

Тут також стануть у нагоді методи, які підтримують співпрацю та колективну творчість: вправи та інтеграційні ситуації, що супроводжуються рефлексією; завдання, в яких учасники в різних констеляціях (у парах, тріо, групах з кількох осіб) можуть пізнати один одного, завоювати довіру, протистояти один одному, переживати спільний досвід, відповідати на запитання один одного або говорити на фіксовані теми.

Культурна освіта також може використовувати методи, натхненні знаннями в області ненасильницького спілкування, заснованого на повазі та визнанні рівності всіх людей, залучених у розмову чи дію. Тут корисні будь-які форми вираження потреб, надання зворотного зв'язку, спілкування від власного імені, обмін власною точкою зору без оцінки поглядів інших.

② Підтримка творчості та творчих процесів

Ключовими методами освітньої та культурної діяльності є ті, що стимулюють учасників і учасниць, а також реалізаторів для пошуку нових рішень, смислів, змісту та форм.

Ми рекомендуємо активну, причинну та суб'єктивну діяльність учасників (наприклад, проведення інтерв'ю самостійно, замість того, щоб обмежуватися матеріалами чи дослідженнями, проведеними кимось іншим, написання текстів або створення візуальних матеріалів замість інтерпретації і розмови на тему вже існуючих, підготовку оригінальної прогулянки околицями замість суворого дотримання маршрутів у путівнику).

Чи то в авторському творчому процесі, чи в роботі, для якої тема, існуючий об'єкт або текст є відправною точкою, культурна освіта має можливість робити ставку на різні способи інтерпретації, не засуджуючи і не розділяючи їх на правильні чи неправильні.

Творчість і креативність, безумовно, будуть стимулювати методи, засновані на комбінуванні понять і об'єктів, виведенні їх з традиційного контексту, а також прийоми, засновані на рециклінгу і колажі. Варто також використовувати колективні методи генерування знань (такі як інтелектуальні карти, мозковий штурм, постановка запитань і збір відповідей у групі, а також різні інші форми збирання матеріалу у семінарі). Орієнтиром тут можуть бути будь-які інструменти під знаком *design thinking*⁵.

⁵ *Design thinking* це підхід до створення товарів і послуг (наприклад, проєктів), який базується на визначенні потреб користувачів, визначенні проблем і генерації рішень.

На особливу увагу заслуговують міждисциплінарні методи, що полягають у поєднанні засобів і форм, що виходять за межі класичного поділу на жанри мистецтва чи сфери культури, а також віртуальні, дистанційні, технологічні методи чи гібридизація аналогових і цифрових інструментів. Вони дозволяють охопити нових одержувачів, а також по-справжньому віднести до мінливого світу цифрових комунікацій.

③ **Визнання особливостей громади/групи**

Культурна освіта, розглядаючи та співпрацюючи з темами, що мають відношення до даної групи чи спільноти, має визначити шаблони, цінності та практики, які є для неї характерними. Будь-яка дія, підкріплена соціальною розвідкою/діагностикою, є надзвичайно цінною. Це може бути колекціонування історій і предметів, звернення до повсякденних і важливих для даної групи методів святкування, встановлення стосунків, збирання знань. Обмін одягом, гаражна вечірка або спільне приготування їжі можуть бути більш ефективним способом розпочати співпрацю, познайомитися з групою та встановити з нею стосунки, ніж чітко структуровані семінари.

Варто познайомитися з місцевими лідерами та лідерами культурної освіти, активними людьми, які бажають бути провідниками даного питання і працювати з ними, вірячи, що вони найкраще знають свою місцевість.

На етапі планування проєкту також добре обміркувати, яка мова та спосіб спілкування, а також форма роботи будуть найкращими для даної групи. Звичайно, учні старших класів функціонують в іншому контексті: старшокласники й люди похилого віку живуть в одному житловому масиві, а група багатьох поколінь, що походить з різних районів, – в іншому. Місцеві активісти та жінки-активістки, вчителі

та вчительки будуть визначати себе інакше, ніж мігранти, які погано володіють мовою. Йдеться не про спрощення і стигматизацію чи використання штампів, а про те, щоб зробити способом дії уважність і орієнтацію на конкретне місце, час і соціальне середовище.

Визнання специфіки групи також може здійснюватися у формі інтерв'ю чи дослідницької роботи з використанням джерел, що аналізують як історичні, так і сучасні звичаї. Однак особистий контакт, спостереження та дослідження неможливо переоцінити в дії, що спираються на участі та що забезпечують одночасне викладання і навчання.

④ Партиципаторні форми організації діяльності

Одним із найцікавіших методів і способів роботи є експериментальні форми, із розподілом завдань і обов'язків, а також з участю і залученням учасників.

Ми особливо рекомендуємо ті, які зосереджені на частковій або повній передачі організаційних і планових питань одержувачам, дотримання добровільної участі і здатність приймати рішення про масштаби своєї участі на кожному етапі. Ми заохочуємо вас взяти на озброєння методи, спрямовані на підтримку самоорганізації та самоактивації в результаті низових ініціатив мешканців, сусідів, груп і членів громади.

Культурна освіта може бути організована та проведена у спосіб, який відхиляється від традиційного розмежування між відправником та одержувачем, інструктором та учасниками, організатором та користувачем. Ми заохочуємо всіх, хто бере участь у заходах, бути включеними до виробничої та організаційної стадії. Іноді це може означати, що учасники самі готують простір, розставляють столи та стільці. В інший час це може бути залучення їх до просування проєкту,

його розвитку, пошуку коштів, отримання офіційних дозволів чи партнерств. Також можливі проекти, в яких основною метою є підготовка учасниками активістської, освітньої чи мистецької діяльності для інших людей (так звана інкубація проектів). Тоді основним завданням лекторів, головним освітнім методом буде супровід учасників у процесі інкубації та навчання плануванню цих заходів.

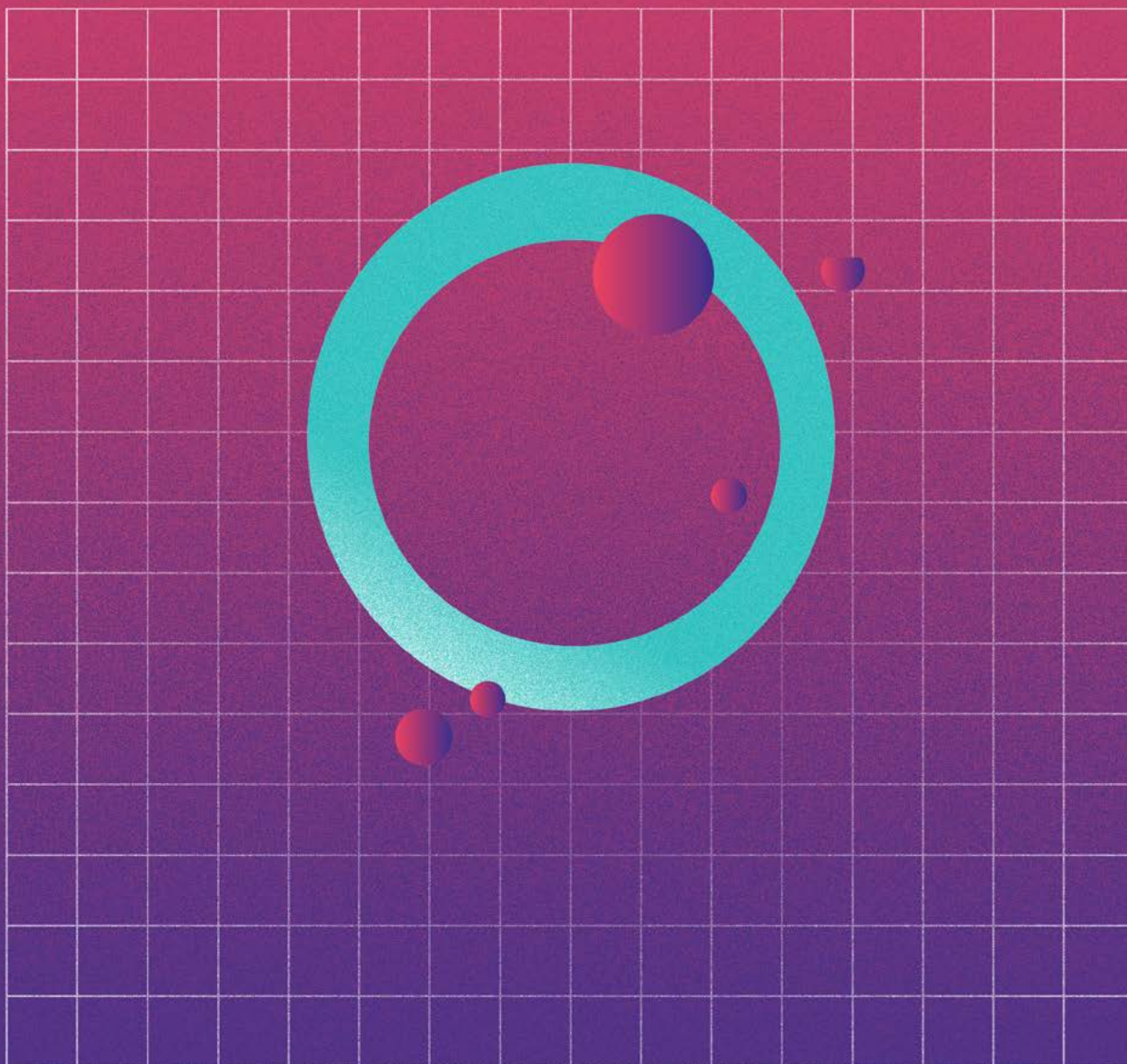
Пам'ятаючи про благополуччя всіх людей, які беруть участь у конкретному проекті, ми заохочуємо використовувати такі інструменти, як супервізія та командні співбесіди. У культурній освіті, де ми працюємо не лише з культурною спадщиною, мистецтвом чи історією, але, перш за все, з живими людьми, така підтримка та можливість поділитися сумнівами є необхідною та може призвести до розумніших, уважніших і здоровіших дій для всіх. Ми пропонуємо регулярні зустрічі, присвячені обміну знаннями та обговоренню інструментів, які використовуються в організаціях. Ми заохочуємо оцінювати та підсумовувати проекти не лише з точки зору видимих ефектів, а й беручи до уваги невидиму роботу – її розміри та умови. Також варто вдатися до всіх видів методів, пов'язаних із наставництвом, репетиторством чи виношуванням ідей, і пропонувати їх самим реалізаторам та реалізаторкам заходів у сфері культурної освіти. Це, безумовно, дозволить розвиватися ідеям, доповнить практику рефлексією та надасть можливість зробити паузу у швидкоплинній щоденній рутині.

Здійснення культурно-просвітницької роботи

Суб'єктами, відповідальними за реалізацію рекомендацій, є Управління культури та Управління освіти, а також інші відомства Мерії та райони Столичного міста Варшави щодо діяльності, пов'язаної з культурною освітою. Запропоновані в документі теми та методи роботи стануть основою для розробки завдань, серед іншого, грантових конкурсів, запланованих представництвами Офісу та округів, програм та пілотних проєктів, програм розвитку, спрямованих на зміцнення виконавців культурно-просвітницької діяльності. Ми хочемо, щоб вони знайшли своє відображення в роботі дитсадків, шкіл та закладів позашкільної освіти в усіх тих сферах, де культурологічна освіта може стати інструментом роботи з учасниками різного віку. Сподіваємося, що цей документ стане натхненням і орієнтиром для закладів культури, неурядових організацій, творців і творчинь у побудові освітніх програм, створенні проєктів і починань культурної освіти.

Культурна освіта пропонує методи, засоби та знання. Завдяки активізації творчості та чутливості, розвиваючи компетенції для майбутнього, спираючись на культурну спадщину та оцінюючи різноманітність форм участі в культурі, ми можемо спільно розробляти заходи, які будуть не лише інтелектуальною чи естетичною пригодою, але й пошуком практичних рішень для міста, району, двору - для всієї міської громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Відносини та відмінності. Участь варшав'ян і варшав'янок у культурі, ред. Томаш Плахецький, Біснале Варшава, Варшава 2019

Томаш Шлендак, Аркадіуш Карвацький, *Напруга, сутички, розрядки. Самотня гра в боулінг у культурній зоні*, Видавництво Wilk Sterowy, Ельблонг 2015

Міколай Левицький, *Винахід розширеної сфери культури*
https://www.academia.edu/38073711/INVENTION_EXTENDED_CULTURAL_FIELD [доступ: 14.02.2022]

Марек Краєвський, Філіп Шмідт, *Звіт з першого етапу дослідження за проектом: анімація/освіта. Можливості та обмеження освіти та культурної анімації в Польщі*
http://badania-w-kulturze.mik.krakow.pl/files/animacja_educacja.pdf
[доступ: 14.02.2022]

Майк Грін, Генрі Мур і Джон О'Браєн, *Розвиток громад на основі ресурсів. Модель ABCD на практиці*
http://www.osl.org.pl/wp-content/uploads/2014/03/ABCD_w_praktyki.pdf
[доступ: 14.02.2022]

Сповіщення культури, колективна редакція
https://oees.pl/wp-content/uploads/2020/05/Alert_kultura_3.pdf
[доступ: 14.02.2022]

Повсякденне життя під час пандемії, колективна редакція під головуванням проф. Марека Краєвського, Факультет соціології Університету ім. А. Міцкевича в Познані, Познань 2020
https://socjologia.amu.edu.pl/images/pliki/r%C3%B3%C5%BCne_prezentacje_etc/%C5%BBycie_codziennie_w_czasach_pandemii_-_Wydzia%C5%82_Socjologii_UAM_-_WWW.pdf [доступ: 14.02.2022]

Аркадіуш Карвацький, Щоденник з часів коронавірусу
<https://portal.umk.pl/pl/article/pamietnik-z-czasu-koronawirusa> [доступ:
14.02.2022]

Пьотр Кнас, *МАЛОПОЛЬСЬКА КУЛЬТУРА. KORONARAPORT
Збитки та проблеми організацій, що працюють у культурному та
творчому секторах Малопольщі у зв'язку з пандемією COVID-19,*
Малопольський інститут культури в Кракові, Краків 2020
[https://mik.krakow.pl/wp-content/uploads/Kultu-
ra-w-Ma%C5%82opolsce.-KORONARAPORT.pdf](https://mik.krakow.pl/wp-content/uploads/Kultu-
ra-w-Ma%C5%82opolsce.-KORONARAPORT.pdf) [доступ: 14.02.2022]

Дистанційне навчання під час пандемії. Звіт із дослідження,
Centrum Cyfrowe, Варшава 2020
[https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/05/Edukac-
ja_zdalna_w_czasie_pandemii.pptx-2.pdf](https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/05/Edukac-
ja_zdalna_w_czasie_pandemii.pptx-2.pdf) [доступ: 4.02.2022]

*Розмова з Класом, Психічне здоров'я учнів та студентів очима
вчителів та вчительок. Протокол дослідження, Фонд «Школа з
класом», Варшава 2020*
[https://www.szkolazklasa.org.pl/zdrowie-psychiczne-uczniow-i-uczen-
nic-oczami-nauczycieli-i-nauczycielek-raport-z-badania/](https://www.szkolazklasa.org.pl/zdrowie-psychiczne-uczniow-i-uczen-
nic-oczami-nauczycieli-i-nauczycielek-raport-z-badania/) [доступ:
14.02.2022]

Мистецтво з громадою, ред. Ізабела Ясінська, Ігор
Стокфішевський, Ясмiна Вуйцик, Видавництво Політичної Критики,
Варшава 2018.

Ігор Стокфішевський, *Право на культуру*, Видавництво Політичної
Критики, Варшава 2018

Освіта, анімація, мистецтво, ред. Томаш Раковський,
Національний центр культури, Варшава 2013

Назва:	Культурна освіта у Варшаві
Редагування та вчитка:	Monika Gołębiowska
Графічний дизайн/набір:	Edyta Ołdak
Видавництво:	Ратуша Варшави
Співпраця:	Культурний центр «Охота».

1-е видання, Варшава 2022

©Ратуша Варшави

